

בארות

אלמוג בָּהָר

לרפואתנו, והעבדות הקשה וחסרת הטעם חדלה, אבל נותרנו מוקפים גדרות שהיו אותם גדרות, ורבים מן השלדים שהסתובבו במחנה והיו מתים עד לפני חודש בשל הרעב, החלו למות מרוב אכילה. והרוסים הסבירו לנו כי אין השערים נפתחים מכיוון שיש סכנה שאנו נפיץ מגיפות ברחבי אירופה, כי עלינו להבריא לפני שנצא אל החוץ, כי אנחנו זקוקים להשגחה רפואית צמודה. ואנחנו ידענו כי אין לאן לחזור, כבר העולם חרב. ובינתיים, בעולם הפנימי שלנו, היהודים, חלו מהפכים, והמנהיגים הישנים, יודעי הגרמנית, איבדו את זכויות היתר, ועתה עלו במקומם אותם יהודים אשר ידעו רוסית ויכלו לשאת ולתת עם השליטים החדשים של המחנה, וזכו במקומנו להטבות המתחייבות ממעמד המתורגמנים.

כמעט שנה לא מָתִי שם במחנה, והייתי חושב על בית הורֵי, שעל פי הודעה שקיבלתי מן הצלב האדום נרצחו כבר בשנת 1941. את שנת 1941 זכרתי, וידעתי כי באותה שנה לא חלפה בראשי אפילו מחשבה אחת על הורֵי. שנה אחר כך, משנת 1942, אולי מתחילת 1943, קפא הזמן ברגע אחד כשחייל גרמני הניף עלי את ידו וקרא לי עכברוש יהודי כבד-אף, טינופת האנושות ועונשה, סרח עודף בגופו של עולם, ואחר הכה אותי. את כאב המכות איני זוכר, אבל אני זוכר שהוא אמר את קללותיו כלפי בנוסח של אדם מבין ספרות, אשר הכיר את דרכה של השירה הגרמנית עליה התחנכתי, ועל כן, אף על פי שאיני יכול להישבע כי באמת הנחית עלי את ידו הכבדה, אני יודע שפגעו בי הדברים שאמר יותר מאלף המלקות האחרות שקיבלתי, יותר מאיזימו המוות של האקדה בשנת 1940, יותר מקרבתם המאיימת של תאי הגזים שנים ארוכות, יותר מצלו הקבוע של עשן הקרמטוריום.

והזמן עדיין לא חידש את תנועתו. גם לא אחרי שנה של חופש. רק אחר כך הבנתי כי הגרמנים באמת הרגו גם אותי, איבדו את רצונותי ומחשבותי ותחושות לבי. וכל הזמן הייתי רואה את עצמי מבחוץ, נופל כגוף ריק, ולאט לאט התרוקן המחנה, היה מי שמצא את אשתו והצטרף אליה, היה מי שביקש לנסוע לרוסיה הקומוניסטית ולהסתפח עליה, היה מי שנזכר בקרובים באמריקה עליהם שמע בילדותו ויצר עמם קשר, והיה מי שרצה לנדוד לאיטליה כדי להגר בספינה לארץ ישראל. ומעטים ניסו לחזור לארצות מוצאם, לפולניה, לרומניה, לאוקראינה, ללטביה, ליוון, ליוגוסלביה. לראות זרים חיים בבתיהם, למצוא את עיירותיהם חרות. למצוא אולי את הוריהם חיים כפי שהיו חיים קודם למלחמה. רצון שווא. ולי היה רק אח אחד שנותר בחיים מכל משפחתי, עד היום איני יודע לאן הוא התגלגל בדרכו, האם מת באחת המחלות שהיו תוקפות את יוצאי המחנות, האם מת בשלג של סיביר או במלחמות של ישראל. ואני ביקשתי ממפקד המחנה לחזור לגרמניה. גרמניה, כמוכן, לא היתה מעוניינת בחזרתי. מי יושב בבית הורֵי בברלין? מי עובד בחנותם? מי מחזיק במיטת ילדותי ובספריו של אבא? יותר משרציתי תשובות אמת לשאלות הללו, ביקשתי לשוב אל רחובות ילדותי, אל הריח של העצים המוכרים לי, שאולי יחזירו בי את רצון החיים ואת טעם החיים שפעם פיעמו בי. לא חשבתי כלל שאברר מי לקח לעצמו את מקומנו, בדמיוני התבוננתי בבית ובחנות תמיד מן החוץ, מן הרחוב, ולא נכנסתי לתוכם. רק רציתי לחבר את החוט שנעלם לי בגיל שמונה עשרה כשהחלה המלחמה. שש שנים ישב אותו אדם ארוך במשרד הפיהרר בעירנו שהיתה תפארת הארץ, ובזכות אבא שגונן על חוט חיינו לא קיבלנו על עצמנו שאנחנו אותם עכברושים יהודים שנאמר לנו להיות. שש שנים ההן היה בתוכן גם אור, וכשאסור היה לצאת

ני כותב עכשיו בחושך, יד ימין נעה מעצמה ואילו העיניים אינן רואות את הנכתב. אולי אני כותב את כל דברי שורה על שורה שוב ושוב, כך אכסה כל מילה באלף מילים אחרות, אלפיים מילים, שכבת דיו תתעבה על הדף ועין לא תוכל לקרוא. אני לא אנסה כבר לקרוא. אלו אולי הדברים האחרונים שאני כותב. כמה טרגי, מאה ועוד מאה פעם ביקשתי לא לראות, ודווקא עכשיו בא עלי עיוורון הלילה הזה. יצאתי את המיטה לכתוב. רק לפני שעה נכנסתי לתוכה לישון ולא נרדמתי, תקפה אותי תחושת מוות קשה בבטן, ואם אדליק את האור אעיר את אשתי, וגם אז יעבור זמן ארוך עד שאמצא את משקפי. מוטב שאנסה לכתוב את הדברים כך.

אולי אלו הזיות של איש זקן. בכל מקרה, אין זו הפעם הראשונה שממלאת אותי תחושת המוות. אבל הפעם, נדמה לי, כבר לא אחליץ ממנה. בפעם הקודמת שחשתי כך, ב-1945, היה זה כמה ימים אחרי השחרור, והתכוונתי להביא את המוות על עצמי. פתאום, כשנפתחו השערים, ובאו החיילים הרוסים עם האוכל, הבנתי שלא נותר לי בשביל מה לחיות, אחרי שנים שחייתי בלי מחשבה, כולי שקוע במאבק יום יום. שלושה שבועות חיפשתי דרך למות, אמרתי לעצמי, רק לפני חודש הגדר היתה חשמלית ויכולתי למות מוות הרואי, אולי איזה חייל אס.אס. היה יורה בגבי. ועכשיו מה אעשה?

אבל כשחלפו עשרים ואחד יום ועדיין לא מת, הגיע אלי עיתון רוסי בן שבוע וחצי, והיתה בתוכו תמונה של משוחררים מאחד המחנות האחרים, וביניהם ראיתי את אחי הצעיר. כל חיינו עד למלחמה היתה איבה מונחת בינינו, אבל באותו זמן בשנת 1945, כשהאמנתי שכל בני משפחתי מתו וביקשתי למות אחריהם, תמונת מבטו בעיתון השאירה אותי בחיים. לא יצאתי לחפש אחריו ולפגוש אותו, וחיי אף יותר מחיי הבליתי בחריפות את מות כל מי שהיה אהוב עלי. אבל חדלתי מניסיונות המוות, ובמקום זאת התחלתי לחשוב על חזרה לגרמניה, לעירי ברלין.

לא קל יהיה לשוב לארץ ההיא, ידעתי. אחרי אותו רגע ראשון בו נפתחו שערי המחנה, נכנסו החיילים הרוסים ויצאו הגרמנים, שב המחנה להיות סגור ושמור. והפעם עמדו בשערים לשמור עליהם מן הפְּנִים חיילים רוסים. ובתוך המחנה, אמנם הרופאים החלו דואגים

באותה גרמנית מופלאה שאין שפה בעולם אשר תשווה לה בקרב בני תרבות.

היום איני יודע אם אני אתאיסט גמור או תאיסט גמור. בעיקר אני אדם מת. אפילו בעצמי אני לא מאמין. לפני המלחמה בעצמי דווקא האמנתי, וגם באבי, ובהשכלתנו, ובמילים הגרמניות. ביקשתי להיות סופר. ועתה אני מרגיש שהמילים בהן אני כותב ריקות, ולא כך הכרתי אותן בילדותי, המעשים אותם אני עושה ריקים, אף אלוהים נעשה ריק ככל בני האדם. ובכל זאת אני אנוס להשתמש בשמו, כפי שהייתי אנוס לתכנן אותם מעשים שתכננתי, וכפי שהייתי אנוס להיכשל בהם, או כמעט להיכשל בהם, להמעט פעם אחת, וכפי שאני אנוס לחזור על דברי הדרשן שהקריא לנו זעקה שכתב בעת המלחמה בדיו ובדף שקנה במחיר מספר ארוחות, ושלח אל השמים שפוך חמתך על הגויים אשר לא ידעוך ולא ידעו חמתך,

אל הרחובות אני הייתי יושב בבית בחדר הספרייה האחורי ונשבה אחר רוח המשכילים היהודים האתאיסטים בני המאה התשע עשרה וראשית המאה העשרים שהיו חביבים על אבי.

באותם ימים כשהייתי מבקש למרוד בו הייתי מעלה באוזניו מעט מחשבות רחוקות של דת ואלוהות, או קומוניזם, ולרגע אחד אף ציונות. לרגע אחד באמת חשבתי ללכת לאחת מאותן תנועות נוער ציוניות, להתאהב בנערה יהודייה ממקום רחוק ולברוח עמה לארץ אחרת. אבא היה מזדעזע מרעיונות כאלו, משכנע אותי כי אלו דיבורי הבל. והוא לא נזקק הרבה כדי להרחיק ממני את המחשבות ההן, הבית היה כל עולמי והמחשבה להגר מתוכו היתה נוראה, שקולה למוות. זכרתי איך אמרה אבא פעם אחת, לפני שהייתי בן שתים עשרה, לפני שהחל הסיטוט, כי הבית הוא הרחבה של המטבח ואילו העולם אינו הרחבת הבית, העולם עומד מנגד ויש להיזהר ממנו. על כן נשארתי קרוב אל המטבח ככל שיכולתי, רחוק מן העולם, קשור אליו רק דרך חוטי הספרייה והשיחות עם אבא. ואבא היה מסביר לבנו כי גרמניה הולכת ונעשית פחות ופחות גרמנית, הולכת ומתרחקת מן האתאיזם העירוני-אירופאי שלנו, חוזרת אל שורשיה השבטיים-פגאניים ביערות.

ועתה כשאמי ואבי שניהם מתים-בלי-קבר, כמו רוב אחי ואחיותי ובני דודי ודודותי, התחלתי הולך יותר ויותר אל בית כנסת שארגנו כמה מן הניצולים במחנה מיד בתום המלחמה. אלו החלו להצמיח מחדש את זקניהם ופאותיהם וכיסויי ראשם, שכל כך לעגנו להם ולנחשלותם האוריינטלית קודם למלחמה. והם כנראה זכרו על פה את תפילותיהם, כי עוד לפני שהביאו כמה יהודים שבאו לבקר סידורים וספרי תורה אל בית הכנסת, הם כבר שרו את התפילות בניגונים המזרחיים של אותם יהודי יידיש, היידיש שאבא היה מכריז עליה שהיא גרמנית קלוקלת ומקולקלת, המשבשת את עיקר יופי שפתם של גתה ושל היינה. ואני פתאום ביניהם מצטרף אט אט לשירה, הרחק מבית הכנסת הרפורמי הגדול שאבא היה הולך אליו בחגים הגדולים, הרחק מן האתאיזם הקדוש, הרחק מן הרוח הגרמנית היפה. וכשהיו מתפללים בלחישתה, ולא שמעתי המילים ללחוש גם אני, הייתי חוזר שוב ושוב על הספרות שחרטו הגרמנים על זרועי, התורה היחידה מכל תורות היהודים אשר זכרתי על פה.

או לראשונה, באותו בית כנסת יידיש ששכן באולם ששימש קודם לכן מקום איסוף לשיני זהב, טבעות, שרשראות ונעליים, שמעתי מפי אחד הדרשנים את המחשבה כי האדם הוא כלי שרת בידיו של האלוהים. לא בידי האמנות או הרוח או האומה. ואף על פי שלא האמנתי בכך, כמובן, ולא יכולתי להאמין, וכי מה היה בקצינים הגרמנים המתועבים להיות כלי שרת בידיו, אין כמשפט זה כדי להסביר את המשך סיפורי. ועל כן אני אנוס לכתוב כי במובן מסוים, אמנם לא בזמן המלחמה ובהמתנה שאחריה, אבל כשחזרתי לגרמניה, הפכתי כלי ריק בידי אלוהים לעשות בו תוכניותיו. אבא ודאי היה שולף את חגורת העור של מכנסיו לו היה שומע ממני משפט זה, הוא לא היה מעוניין בבן ההולך אחר תעוועי הדת, והיטיב תמיד לתאר את הרציונליות הגמורה של קאנט ויורשיו. אבל אני זוכר גם את המשוררים שלו, שהיה מקריא לי ברצינות נוקשה, איך הלכו לפרקים תעוועים עלי ועליו, במשפטיהם המצוחצחים

חומת ברלין, גרפיטי

החזר עולמך למים אם בניך נעשים עשן, קיים הבטחתך כי הארץ כבגד תבלה וקרע את רשעתה מעל גופה בעבור תיכון צדקתך, ואם כסדום היתה הארץ ואם כעמורה אל תעצור מהשמידה בעבור נחיה אנחנו, הם יענשו במוות ואנחנו ניוושע במוות, כבר עכשיו אנחנו מתים ומתאווים להעביר נשמותינו הכלות ומתענות מעולמם לעולמך. אחרי שנים נודע לי כי לא הייתי יחיד בתוכניתי ובכוונותי, אבל באותם ימים פעלנו אנשים בודדים במקומות שונים, ועל תוכניותי שלי ועל כוונותי שלי אני מתוודה כאן. ואיני יודע אם אני מתוודה על סבל שיכולתי לגרום חס וחלילה, או אם אני מתוודה על כישלונני המצער מלגרום אותו סבל, למעט אותו מקרה אחד. אבל באותו זמן חיפשתי את דרכי מפולניה אל תוך גרמניה, שהיתה מחולקת בין שטחי כיבוש שונים. עוד בדרכי בין ערים ועיירות ויערות בפולניה

חיפשתי בכל מקום מעט רעל לקנות. והייתי מסתיר אותו עמי בחפצי המועטים, לוקח אותו עמי אל תוך גרמניה. אחרי שנים קראתי בספרים כי היו יהודים שכיוונו עצמם לנקמה ותכננו לרצוח שישה מיליון גרמנים על ידי כך שירעילו את בארות גרמניה וימיתו במימיהם יושבי ערים שלמות. אבל על פי האמת לא התקדש באותו הזמן המספר שישה מיליונים, ולא ידעתי כמה יהודים רצחו הגרמנים. אני ביקשתי לרצוח כשלושים תחת כשלושים אנשים שחישבתי שהיו אהובים עלי מאוד ומתו במלחמה.

אני כותב עכשיו בחושך כדי לא להעיר אותה. חמישים שנות נישואין בינינו, ושנתה הקלה מופרעת כל פעם שאני הולך מן המיטה לשירותים, או שאני מדליק אור כדי לקרוא או לכתוב. ועתה אסור לי שהיא תתעורר. תעצור אותי מלכתוב את הווידוי הזה. לפעמים, כשעוד היינו צעירים יותר, היא היתה מצטערת באוזני על שלא נולדו לנו ילדים. לא ידעה כי המלחמה עיקרה אותי, וכי מזל הוא שלא הולדנו ילדים. לא הייתי מספר להם כל מה שלא סיפרתי לה והם היו גדלים בחוסר ידיעה גמור על עברם, צאצאים אומללים. היא לא יודעת איך עשרים ושש שנים הפסקתי לכתוב שירה, שש שנים במלחמה, ועשרים שנה אחריה, ואיך חזרתי לכתוב שלושים שנה בלי לספר לה, ניסיתי לכתוב מחדש את השירים שכתבתי בשמונה עשרה שנותי הראשונות ואבדו לי בסערה. ואף פעם לא הצלחתי. כתבתי רק מילים חלולות חלולות, שנפלו ממני כדימום קבוע, גופי לא בריא אך גם לא כואב מספיק, כל הזמן סבל דק נוכח פריאות, כדלף מים אטי מברז שאין לו תקנה. כך המילים שלי הפכו מתות עוד בבטני ונולדו עקרות ומיותרות.

מה היא לא יודעת, מה לא סיפרתי לה, על הבארות שבשכונתנו, ועל בארות הכאב בגופי. לא סיפרתי לה דבר. היא חייתה בברלין כל אותן שנים שאני הייתי במחנה, צעירה ממני בשבע שנים, עור פניה אומר שמחה, ואביה לקח לעצמו את חנותו של אבי. לא הכרתי אותו בימים שלפני 1939, ואיני יודע אם אבי היה מכיר אותו בתום המלחמה, אם הוא חיכה ליום נכון לטרוף את טרפו זמן ארוך. וכשבאתי לראות את החנות, כשעמדה להסתיים שנת 1946, ראיתי אותה לפני שראיתי את אביה. היתה כבר בת שמונה עשרה ומחצה. חייכה ולא ידעה אל מי היא מחייכת ומי בא אל חנותה. למדה לחייך אל זרים בעיר ברלין, עירה שנמלאה חיילים מנצחים. ומהר בא אלי אביה מפינת החנות, זיהה אותי על פי מבטי ויצא עמי מעבר לדלת כדי לאיים שלא אעז לבוא שוב אל חנותו ללכלך אותה, רק במקרה או בטעות נותרתי חי.

ואני הלכתי ובלבי אמרתי, תמיד הם הצטיינו בנשים יפות ובחוסר הומור. תמיד אותה רצינות ארוורה, כך נהג גם אבי. היו יוצאים לרחוב במגפיים מצוחצחים ומאיימים, אבל בבית תמיד חיכו להם נשים יפות, ויופייין גם הוא יופי רציני, אינו נוטה לצחוק. גם לאס.אס., אותם אנשים רשעים ארוורים שהיה עלינו להכחידם מן הארץ עד האחרון, אותם ואת כלביהם, גם להם היו נשים יפות, כאילו עד כדי לפגוע. היינו רואים אותן מרחוק, אשת ראש המחנה, אשת קצין המוות, אשת מפקד המשרפה, והן היו מעוררות את קנאת הלב הרדום, ולהן בנות קטנות ותמימות, עד שאפשר היה לשמוע את צחוקן כצלצולי פעמונים מחמם את הלב ברכותו. ואנחנו היינו חושבים שם מרחוק, מרגישים כי הם אכן גזע עליון עלינו אם התברכו בנשים כאלו.

ועתה זו יפה לפני, וחוקי הגזע האוסרים עלי לשכב עם אשה ארית בטלו מן העולם רק לפני שישה עשר חודשים, ועדיין נשמעים להם

כולם. אם הייתי יודע אז על מחלות המין המעבירות מוות, הייתי מוצא דרך להידיבק בהן ולהדביק בהן כמה מנשות גרמניה היפות, ללמדן כי אכן אסור לשכב עם יהודים, לעצור אותן מלהוליד. אבל באותו רגע חשבתי כי זאת תהיה נקמתי, לשכב עמה על אף איסור אביה ואומתה. ואף הסברתי לעצמי כי אם אתחנן עמה יינתן לי להישאר בגרמניה לאורך זמן, ואיש לא יאשים אותי כי אני השופך רעל לבארות. אשפוך הרעל אל הבאר הקרוב לביתנו החדש שנבנה, ואף אני אשתה מאותה באר, מאותם המים. ואולי אמות ביניהם, נמות אני והיא. הם ביקשו להמיתני כיהודי ונותרתי חי, ובסוף חיי אמות כגרמני מידי שלי.

וכך הייתי אורב לה יום יום ליד החנות בפינת רחוב, נכנס אחרי שהייתי רואה את אביה יוצא, יודע כי רק היא נותרה שם. הייתי נכנס והיא היתה מתעניינת בי ומבקשת את חברתי. במראה פניה ובגופה נראתה צעירה ממני בחמש עשרה שנה, אולי יותר. ואני הייתי אומר לעצמי כאשר חשתי את חיבתה כלפי, אולי היא מתביישת, אולי היא מבקשת לפצות יהודי אחד על ידי גרמנייה אחת, כאילו פיצתה את כל היהודים על ידי כל הגרמנים. מעט ראיתי בפניה רחמים, אחות רחמנייה להוציא מגופי את המחלה. לא אמרתי את המילה יהודי, והיא לא אמרה את המילה יהודי ואת המילה נוצרייה, ולעתים בלילה הייתי קם משוגע, שואל את עצמי אולי אינה יודעת, אולי גדלה ולא ידעה כי יש יהודים בעולם, לא הריחה את עשן הנשרפים במחנות. לא אמרתי לה את שם משפחתי והיא לא אמרה את שם משפחתי בקול, למרות שהיה רשום על חלון החנות, איפה שפעם היה רשום שם משפחתי. ואחרי ששכבה עמי פעם אחת בחדר ששכרתי בקרבת מקום לביתנו הישן נעשתה לה אהבה לי, לא רק רחמים. כך הרגשתי.

ואחרי שישה חודשים היא שכנעה אותי להינשא לה. אמרה כי אף על פי שאינה יודעת אם היא אוהבת אותי באהבה או רק בחיבה עזה, היא נדחפת מתוך תוכה להתחנן עמי. הופתעתי מן המהירות שבה התרחשו הדברים. לא ניחשתי שכל כך מהר היא תרכוש את אמוני נגד משפחתי. נישאנו בטקס נישואין לא יהודי ולא נוצרי בבניין העירייה, בלי אביה ואמה, ובלוי אבי ואמי. הטקס היה כל כך בודד שאמרתי בלבי אולי אציע לה לחזור בה, לצאת לחופשי אל משפחתי ועמה ומקומה, ולא הצעתי. כל כך שמחתי להתחנן עם גרמנייה אמיתית. ויותר לא חזרנו אל החנות, ולא ביקרנו בבית הוריה ואחיה הצעיר. רק אחותה התאומה, שהיתה דומה לה תכלית דמיון אך כל קווי גופה גסים מאוד במקום ששלה עדינים, ניאותה לבקר אותנו לאחר חמישה חודשים בביתנו החדש שנמצא בברלין שלנו במרחק אחד עשר רחובות. היא לא היתה נשואה לאיש וידוע היה כי לעולם לא תתחנן, וראינו שנינו כיצד היא מתכוננת לתפקידה להיות הדודה המטפלת לילדינו הרבים שלא נולדו. לעתים ראיתי אותה מביטה בי בקנאה, פעמים אחרות הבחנתי באותות חוסר שביעות הרצון בעיניה, ולא ידעתי אם היא רומזת לעקרתי, לקיומי או ליהדותי.

בליל החתונה, אחרי שהיא נרדמה, לקחתי את הרעל שטמנתי בתרמילי כבר חודשים, אותו רעל שהאשימו דורות של אנטישמים כי אנחנו טמנו בנשמתה הזכה של אירופה, אותה יבשת שאדמתה התמלאה עתה בדמנו, והלכתי אל בארות המים. נזכרתי בתלמיד בן כיתתי שהכריז בשיעור היסטוריה כי אביו אמר שהיהודים הם שהחריבו את האימפריה הרומית בעזרת אותו הרעל ששמו ישו הנוצרי, וכי גרמניה תחדש את האימפריה הרומית הקדושה ביום בו תטהר עצמה מן הישועיות. כל התלמידים הקתולים קמו עליו להכותו, ואילו

רדוף בני אדם, רדוף על ידי עמו. הוא זעק, הם רוצים לאכול אותי, הם רוצים לאכול אותי, נועצים בי סכינים ומזלגות, זה רוצה לנגוס בצווארי, זה בזרועותי ובכתפי, קניבלים קופצים עלי, ואני צועק עליהם, אני גרמני, אני גרמני, ושפתי גרמנית, אבל להם שפה קניבלית, אני איני מבין את שפתם והם כנראה לא מבינים את שפתי, אני חושב אולי הרחקתי עד אל יבשת אחרת, למקום רחוק מאוד ממקומי, עוד רגע הם ישימו אותי בסיר גדול מלא מים מבעבעים ויבשלו אותי, ואני קורא בקול, לפני מותי, בקול גדול, שיר של היינה, ואז אני מת, קורא אבא, צועק להם שמי אדולף, אמי ואבי קראו לי אדולף לפני שישים שנה, ובמלחמה הגדולה הראשונה לחמתי מול הרוסים בחזית המזרח וזכיתי בעיטור צלב הברזל, הייתי קצין, היה לי שפם מפואר כמו לכל יתר הקצינים, ואתם אין ביניכם ולו קצין אחד, אין ביניכם שפם אחד מפואר כמו זה שהיה לי. אבא, אני צועק לו עכשיו, אף אני מת. הלילה הזה הוא שעון חול, סופר קץ לחיי, קץ שחיכיתי לו כבר חמישים שנה. אתה אמרת לי כי

אני, אחד משני היהודים היחידים בכיתה, אמרתי שאני לא אוהב את ישו, עוד יהודי בכיין, מה לי ולו, וכל אותם קתולים הניחו לו ופנו להכות אותי. נזכרתי גם איך אני ואותו תלמיד קפצנו שנינו לנהר הקפוא בחורף, אחרי שהתערבנו מי מאיתנו ייצא מן המים שלם, ושברנו שנינו את רגלינו, אני את רגל שמאל והוא את הימין. ועכשיו בדרך לבארות המים היתה לי חיבה של רגע לישו וקינאתי לו, איך הפך את הבכי לאומץ לב, איך הפך את העילגות לדיבור מתנשא, איך הפך את מורך הלב לאלימות מתפרצת.

דמיינתי כי אגיע אל בארות חרבות, פרוצות לכל עבר, של העיר ההרוסה. כמובן שלא תיארתי לעצמי את המבנה הגבוה והחדש עם השומר בפתחו אותו גיליתי. וכך הפנטזיה הפשוטה של שפיתת שק הרעל אל תוך באר המים, ומותי יחד עם עוד עשרות או מאות מיושבי העיר ביום המחרת, הפכה קשה הרבה יותר. מה שתכננתי שיהיה מעשה של רגע אחד הפך פעילות מתמשכת של שנים בצינורות השונים הנמשכים מאותו אתר מים מרכזי של שכונתי. התחלתי ליצור בהם חורים וסדקים, ולהחדיר טיפין טיפין את אותו רעל מפולניה שהלך והתיישן. לאט לאט השתכנעתי, כשעברו החודשים ומינתי שנתיים לניסיונותי, שהרעל פגה השפעתו ואין הוא מסוגל לפגוע באיש. או אולי אינו חזק מספיק, ומתקני הטיהור בבארות מסננים את השפעתו. וכל בוקר, לאחר מעשי בערב, הייתי קונה את העיתונים כולם, לראות אם אחד מהם מבשר על תוצאות פעולותי. ותמיד לא היה כתוב על כך דבר. לפעמים הייתי מנסה לחשוב כי היו אנשים שעודדתי את מותם, כאלו שהיה עובר זמן בין מקרה שתיית המים למותם, והם היו חולים בעוד מחלה, ולכן איש לא טרח לציין את הקשר בין המים המורעלים למותם בידיעות העיתונאיות. ופעם אחת, אולי בשל הרעל, היתה הפסקת מים יום שלם, ונערך טיהור של התחנה בתוכה השלכתי את הרעל.

רק אחת ידעתי כי מתה בגללי. אותה אחות תאומה של אשתי, שהתחילה לבוא אלינו יותר ויותר, אולי חשבה כי השמנתה של אשתי היא סימן להריון ונערכה למשימתה, ויום אחד שתתה בטעות כוס של רעל מהול במים שהנחתי על השיש במטבח. אחרי זמן קצר היא החלה להתפתל מכאבים, ולקחנו אותה לבית החולים, לא לפני שהסתרתי את הרעל

שנותר לי יבש, ושפכתי את מה שנותר בכוס לאסלה. שלושה ימים היא החזיקה מעמד, והרופאים לא הצליחו להבין כיצד נגרמה ההרעלה, וניסו בלי הועיל לתת לה את תרופותיהם. וכשהיא מתה ביקשה ממני אשתי לא ללכת אחרי ארונה יחד עם כל משפחתה, ואני נשארתי בבית, אמרתי לעצמי מכיוון שנחסכה ממני הליכה ללוויה אחת, אערוך לפני לווייה אחרת, אערוך סוף סוף את הלווייה אבי שפתאום נדמה היה לי כי במובן מלא אף פעם לא נולד ואף פעם לא מת. וישבתי בסלון והתחלתי עורך את סידורי הלווייתו, ואת דיבורי השכנים על מותו ועל רגעיו האחרונים.

קראו לו אדולף. עם שם כזה, כשמו של אותו אדם ארור במשרד הפיהרר, לא פלא שהשתגע. איך יכול יהודי להיות אדולף. ואולי, איך יכול גרמני לרצות במותו של אדולף. אבא לא הבין ועל כן השתגע. ולפני מותו הוא זעק, הרגיש רדוף רוחות ולא הבין כי הוא

חומת ברלין, גרפיטי

השפה היא הרוח, ורוחי על כן התרוקנה. איני שולט עוד בגרמנית שלנו. הגרמנית שולטת בי, ואין לי בה כל בחירה. אולי בגדנו שנינו בגרמניה? אני עמלתי לשווא, לא נקמתי את נקמתך, ורק למדתי עם השנים לאהוב אשה גרמנייה ולהפיג את בדידותה, גם כאשר יופיה הלך ושמתחה התרחקה ואני נעשיתי בודד יותר ומיואש יותר. חיי עשו אותי לגרמני אשר נכשל בתפקידו, דשדשתי כל ימי בתוך התרבות המפוארת שלנו בלי שיהיה לי האומץ לגעת בקרביה ולהוציא מתוכי את קולה. כל חיי חלפו בתוך הגרמניות אך גם הרחק ממנה, קרוב אליך אך גם הרחק ממך, קרוב אל אשתי אך גם רחוק ממנה מאוד מאוד.

כך דיברתי אל אבי עד ששבה אשתי מן הלוויה. היא שמעה אותי מדבר אל עצמי מרחוק ולא אמרה דבר, נכנסה ודיברה עמי על מות אחותה, ולא ניכר עצב בקולה, דיברה עמי כי ראתה את אביה ואמה

גרמניה. אלו אולי גרמניה בשם, אולי אפילו בבשר. אבל אבי היה אחרון הגרמנים שברוח ומת, ואני אחרון הגרמנים אחריו, וכשאמות בעוד זמן קצר תמות עמי גרמניה ולא תחזור עוד לעולם אל במת ההיסטוריה. ועמה תעלם במת ההיסטוריה עצמה. עמי מתים פּאָוסט ומפּיִסטו, עמי מתים מנדלסון ורוזנצווייג והרמן כהן, עמי מתים שילר והיינה וגתה, עמי מתים ניטשה וקאנט, עמי מתים אבי ואבי אבי ואבי אבי שהיו הלב הפועם של התרבות הזאת, עמי מת אותו שבת גדול אשר אנחנו הצעדנו אותו מן הברבריות אל אור התרבות ומן היער אל העיר, והוא פשע כנגדנו, כנגד מחנכיו, ובמותי הוא יבוא על עונשו ויכרת מן השושלת האנושית. גרמניה תמות עמי. יוותר רק השקר.

והעיניים שלי, הריקות, הן מנורות ההולכות ומאבדות את אורן. הן הברורות בהם כל חי טבעו. הן מזכירות לי את אותם חיים שלמים שלא חייתי, ואת החיים שחייתי ולא הייתי צריך לראות. ועתה אור השחר קרוב לבוא והמוות עדיין לא בא. לא אראה אותו, לא אראה שוב את העולם ואת עצמי, לא אראה את מלאך המוות קורא לפני גזר דיני. אני אקח את האקדח מן המגירה ואצמידו אל רקתי ואקרא לפני עצמי מתוך ראשי את גזר הדין שאני כתבתי וחתמתי ועתיד לבצע. הייתי הדיין והנידון. הייתי השופט והנשפט. והמוות קרוב

לבוא. השורות האלו, גם אותן לעולם לא אראה. הן תישארנה לעיני האחרים, לעיני אשתי ולעיני חבריה. ומה הם ילמדו מתוכן, מה הם ישפטו על בארות לבי ובארות חיי. איני יודע ואיני רוצה לדעת. בין כך ובין כך שווא כתבתי כאן שעות ארוכות והידיים כואבות והלב עייף. דמי ישפך, אני מקווה, על הדפים וימחק אות אחר אות מן הכתוב, ושוב לא ייוותר ממני וממעשי לא דבר ולא עדות. ■

ספטמבר 2005, אלול ה'תשס"ה, ירושלים

ואלו לא ראו אותה, ולא ניכר עצב בקולה. ניחמנו זה את זה בשתיית אלכוהול. ובאותו לילה בכינו שנינו, אני בכיתי לראשונה מאז שנת 1939, על הגרמנייה הראשונה שהרגתי, והאחרונה, והיא בכתה על אחותה, על האדם הראשון הקרוב אליה שמת לה מאז היוולדה. אבל בעיקר בכינו שנינו על עצמנו, על העקרונות המלווה את חינו ואינה מסכימה להפשיר. אחר כך נשארנו לחיות זה עם זה שנים ארוכות. מה קרה בהן איני יודע. היי התמוססו אט אט בשעון החול בלי שאהיה ער לחילופי הזמנים. הפסקתי להטמין רעל בתוך בארות גרמניה, והיא הפסיקה לנסות ללדת עמי ילד. והמשכנו שנים ארוכות זה לצד זה חולפים בתוך בית אחד, מדברים ולא שומעים באמת, הולכים בשקט, אוכלים בשקט, אפילו בשירותים משתדלים לא להרעיש, כמו כדי שלא נשים לב יתר על המידה לקיומנו. מקדישים את כל חיננו להעניק את אותו שקט קדוש האחד לשני.

ועתה אני אמות, והיא ודאי תלך גם כן, זמן קצר אחרי. מה אכתוב? אכתוב כי בגדתי בגרמניה, אמת, אך גם היא בגדה בי. אני נולדתי אל תוך הרוח הגרמנית, כמו אבי וכמו אבי אבי ואולי גם אבי אבי לפניו. שילבנו את דרכינו בתוכה והכרנו את עצמנו בני-בלי-דת מלבד דת הגרמניות. האמנו כי הגרמניות היא לבוש התרבות אשר יעקור מן האדם את לב הברבריות, ראינו עמים אחרים והתמלאנו תיעוב, שמחנו על כי עמנו שלנו אחר ונעלה וגבוה יותר. ומילא היתה מבקשת גרמניה לעקור מאירופה את הצועניות, ומילא היתה מבקשת לעקור את היהדות הבזויה של אותם יהודים עמי-ארצות בעיירותיהם ממזרח לגרמניה, והיתה מרכזת אותם במחנות ומניחה ליהודיה. אז הייתי מניח לגרמניה לעשות כרצונה, ואומר כי מונחת במעשים אלו תקווה לתיקון אותם יהודים מחייהם העלובים והברבריים. אם לא היתה גרמניה פונה פנימה נגדנו, אנחנו שהיינו לבה, היינו שומרים אמונים לאומתנו ולתרבותה.

אבל אחרי שנים במחנה, אחרי שהכרתי מקרוב את חיילי האס.אס. וכלביהם, וראיתי למה אנחנו מסוגלים, אחרי שחייתי עוד עשרות שנים בתוך גרמניה, כגרמני אמיתי אשר שוקל את ההיסטוריה ברצינות קרה, אני יודע כי עלי להרוג את גרמניה, אותנו. אם יכולתי הייתי עוקר אותה מלבי, אבל איני יכול, גרמניה היא לבי. היא לבנו, ובכך אין הבדל בין יהודי לבין נוצרי, או בין בן בוואריה או בן שלזיה. ואם אי-אפשר לעוקרנו בנפש יש לעוקרנו בגוף. אכן בסופו של חשבון לא חטאו יהודי שאר הארצות, אף על פי שבשנת 1939 אם היתה גרמניה צדה אחר היהודים בארצות הכיבוש ומבדילה היטב בינם לבין יהודיה לא הייתי קם כנגדה. לא חטאו יהודי שאר הארצות כי הבעיה היתה כבר אז בגרמניה, בי ובאבי ובכל הגרמנים באשר הם גרמנים, ולא ביהודים.

ואני נכשיתי בתפקידי כגרמני. לא הצלחתי לעקור אותנו, אף לא את עצמי. אני הולך למות וגרמניה לא תמות עמי. כך חשבתי שנים, אבל עכשיו אני חושב אחרת. עכשיו אני מבין את זה. אני גרמניה ובמותי תמות גרמניה. תמות עמי הגרמניות היחידה האמיתית, גרמניות אבי ששרדה עמי. ובחיים תיוותר גרמניות השקר של אלו החיים, אלו שטרחו על השמדתנו בין 1933 לבין 1945, אלו שהתחזו אחר כך כמי שלא נמנו עם משמדינו ולא ידעו על מעשי ידיהם, כאילו מעולם לא ראינו אותם נובחים עלינו, אלו שחינכו את ילדיהם להאמין כי גרמניה היא היפוך המלחמות, וילדיהם עושים לנו עתה מצעדי גאווה בעירנו, ומפגינים פציפיוזם נגד כל מלחמות העולם, כאילו הם לא נולדו מזרע המלחמה הנוראה מכולן. זאת אינה גרמניה. אין עם שלם לפני להורגו בשל שסטת מן הדרך. אלו כבר אינם

כריסטינה יזהר

למנחם

לָךְ לָךְ יָלֵד

לָךְ

עָלִים שְׁחֹרִים נוֹפְלִים

עַל אֶסְפֶּלֶט לָבָן

וּבֵין אֶצְבְּעוֹתַי

מִתְגַּלְגֵּל הַצֶּעֵר

בְּשֵׂאלָה בָּאֵת

וּבִתְשׁוּבָה הֶלְכָתְךָ

רַק שֶׁקֶט סְדוּק נִשְׁאַר

בֵּין קִירוֹת הַפֵּית.